

мічна можливість заміщення дорогого устаткування дешевою робочою силою. Через це усувається стимул до якісного інтенсивного технологічного оновлення виробництва, що знижує продуктивність праці працівника. По-третє, негативним наслідком низького рівня заробітної плати є недоодержання державним бюджетом сум ПДФО, єдиного соціального внеску й інших зборів, які потенційно можна було б одержати при її вищому рівні. У такому випадку нерідко для компенсації цього недобору держава й органи місцевого самоврядування підвищують ставки по інших податках та зборах, або

розширюють список об'єктів оподаткування, що призводить до додаткових витрат підприємств і підвищення цін на їхню продукцію. По-четверте, низький рівень заробітної плати провокує посилення міграції за межі країни. Отже, оплата праці є не тільки економічною категорією, але й важливим фактором розвитку суспільства. Тому перспективним вважається розробка заходів щодо регулювання впливу, пов'язаного з нинішніми недоліками в оплаті праці, на соціальні процеси та стимулювання мотивації працівників, формування бюджету й стримування імміграції.

Список використаних джерел

1. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС) : моногр. / А.М. Колот, Г.Т. Куліков. – К.: КНЕУ, 2008. – 274 с.
2. Дем'яненко С.І. Основи аграрного розвитку і політики : навч. посіб. / С.І. Дем'яненко. – К. : КНЕУ, 2010. – 396 с.
3. Кіях О.О. Матеріальне стимулювання як фактор підвищення продуктивності праці / О.О. Кіях // Економіка АПК. – 2009. – № 12 – С. 120-123.
4. The official site of U.S. Bureau of Labor Statistics [electronic resource]. – Mode of access: http://www.bls.gov/oes/current/oes_nat.htm#00-0000
5. The official site of Congressional Budget Office [electronic resource]. – Mode of access: http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/120xx/doc12039/01-26_fy2011outlook.pdf
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Житомирської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ztrada.gov.ua/pages/p3204>.
8. The official site of International organization for Migration [electronic resource]. – Mode of access: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
10. The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2011 to 2021 [electronic resource]. – Mode of access: http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/ftpdocs/120xx/doc12039/01-26_fy2011outlook.pdf.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2014 р.

*

УДК 330.567.2/.4:631.115.11

*Г.М. МАКЕДОН, аспірант**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Аналіз рівня споживання та заощаджень домогосподарств сільської місцевості

Постановка проблеми. Споживання і заощадження відіграють вирішальну роль у добробуті домогосподарств як взаємодопов-

нювальні складові сукупних витрат. Водночас сучасна світова економічна практика настільки суперечлива й особлива, що жодна економічна теорія не дає однозначної відповіді на запитання відносно оптимального співвідношення обсягів споживання та заощадження.

* Науковий керівник – М.П. Талавиця, доктор економічних наук, професор.
© Г.М. Македон, 2014

Домогосподарства – важливий суб’єкт економічної системи держави, оскільки одночасно є і споживачами, й виробниками матеріальних благ. Крім того, саме характеристики домогосподарств дають змогу проаналізувати стан та перспективи розвитку населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання споживання та заощадження населенням є класичним і актуальним для економічної теорії в різні часи. Серед вітчизняних авторів, що аналізують сучасний стан сукупних витрат домогосподарств, їхню споживчу поведінку та схильність до заощадження, слід відзначити З. Ватаманюк [8], О. Драган [10], Т. Кізиму [11], І. Юрія [13], Ю. Янеля [14] й ін.

Зарубіжні вчені-економісти, що досліджують дану проблематику: О. Аттанасіо [6], С. Боулз [1], Г. Вебер [6], Е. Герба [2], П. Лант [5], С. Лівінгстон, [5], В. Шелкл [2].

Мета статті – проаналізувати сучасний стан рівня споживання населення України, дослідити граничну схильність до заощадження та споживання, показати основні відмінності у структурі сукупних витрат домогосподарств сільської місцевості й міста.

Виклад основних результатів дослідження. Останніми роками кількість домогосподарств сільської місцевості має тенденцію до скорочення, що негативно відображається на розвитку держави в цілому, оскільки вони є важливими суб’єктами економіки. Крім того, розвиток села має не лише важливе економічне, а й соціальне значення.

Домогосподарства сільської місцевості налічують 14,2 млн осіб, на одне в середньому припадає 2,7 особи, що більше за аналогічний показник у місті (2,53). Найбільшу частку становлять домогосподарства, що складаються з однієї та двох осіб (23,7 та 29% відповідно), в основному це пенсіонери [4].

Загалом в Україні, як і в багатьох країнах світу, сільська місцевість характеризується значно гіршими економічними та соціальними умовами життя людей порівняно з містами [3]. У 1990 році середньомісячний дохід, а відповідно й рівень витрат сільського домогосподарства, становив 94% від міського. Останніми роками цей показник знизився до 85% [9].

Для аналізу тенденції споживання та заощадження домогосподарств сільської місцевості розглянемо структуру сукупних витрат населення України (табл. 1). Як бачимо, протягом останніх п’яти років у структурі сукупних витрат переважає споживання. Причинами цього є низький рівень доходів і недовіра до фінансових інститутів держави, тому інколи споживання вже само по собі має певний ощадний характер.

Водночас домогосподарства сільської місцевості в Україні більш схильні до заощадження. Причини цього такі:

наявність підсобних господарств, що задовольняють потреби в харчуванні й приносять додатковий дохід;

нижча доступність реалізації споживчого попиту (слабкий розвиток інфраструктури, торговельної та розважальної мережі). Загальна кількість діючих об’єктів роздрібної торгівлі, які розташовані на селі, скоротилася майже вдвічі. Роздрібний товарооборот на одну особу в гривнях тут майже в сім разів менше, ніж у місті. Також зростає радіус доступності до об’єктів роздрібної торгівлі на селі. Основним товаром магазинів сільських територій залишаються продукти харчування й товари першої необхідності [4];

менші витрати на послуги та непродовольчі товари на одне домогосподарство (1250,47 грн у місті й 830,56 – на селі) [9].

1. Структура сукупних витрат населення України у 2009-2013 роках

(у середньому за місяць із розрахунку на одне домогосподарство)

Рік	Місце проживання	Сукупні витрати, грн	Споживання, %	Заощадження, %
2009	Село	2396,49	87,1	12,9
	Місто	2913,28	88,0	12,0
2010	Село	2765,63	87,4	12,6
	Місто	3209,82	91,0	9,0
2011	Село	3084,60	87,8	12,2
	Місто	3621,56	91,2	8,8

2012	Село	3225,67	88,0	12,0
	Місто	3754,00	92,0	8,0
2013	Село	3387,80	87,8	12,2
	Місто	3954,70	91,2	8,8

Джерело: Сформовано автором за даними Державної служби статистики України [4].

Розглянемо граничну схильність населення України до споживання та заощадження за останні п'ять років (табл. 2). Гра-

нична схильність до споживання (MPC) і заощадження (MPS) є відношенням зміни споживання (заощадження) до зміни доходу.

2. Гранична схильність населення України до споживання і заощадження в 2009-2013 роках

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
MPC	0,417	0,606	1,234	1,251	1,206
MPS	0,583	0,394	-0,234	-0,251	-0,206

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

На основі цих розрахунків запишемо функцію споживання та заощадження, використавши дані 2013 року. В результаті одержимо:

$C = 447628 + 1,206Y$ – функція споживання;

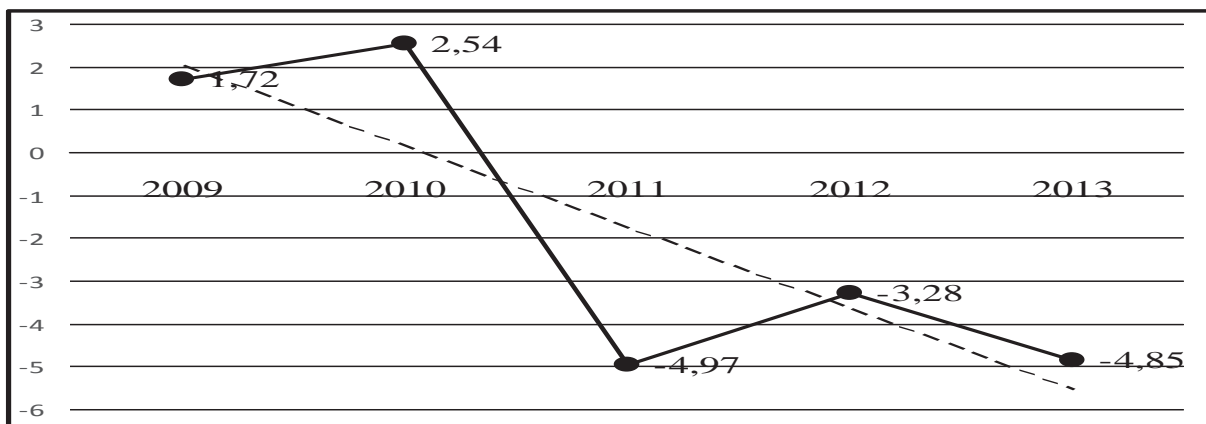
$S = -0,206Y - 447628$ – функція заощадження.

При від'ємному значенні граничної схильності до заощадження зрозуміло, що точка перетину цих двох функцій у 2013 році відсутня, що суперечить так званому «кейнсіанському хресту», де між споживанням і заощадженням повинна бути точка рівноваги.

Залежно від обсягів зміни обсягів доходів та витрат рівень граничної схильності до заощаджень у цей період був таким: найбільшою гранична схильність до заощаджень населенням України спостерігалася в 2009 році, тобто із кожної гривні додаткового доходу спрямованого на використання, 58 коп. не витрачалось, а накопичувалося для майбутніх витрат, у 2010 році накопичу-

валося 39 коп. Від'ємним показник граничної схильності до заощадження був у 2011, 2012 та 2013 роках через те, що в абсолютному вимірі заощадження домогосподарств зменшувалися порівняно з попередніми роками, причому витрати стабільно зростали. Знаючи, що гранична схильність до споживання та заощадження в сумі дорівнюють одиниці, можна зробити висновок, що з кожної гривні додаткового доходу витрачалось більше, ніж 1 грн. Тобто, в ці роки мало місце таке поняття, як «життя в борг». І не лише залученням позик і кредитів, а й використанням попередніх заощаджень.

Актуальний економічний показник, що характеризує витрати домогосподарств, це мультиплікатор доходу, який є величиною, оберненою до граничної схильності заощадження. Він означає, що початкові вкладення в економіку поступово супроводжуються зростанням доходу, який знову розподіляється на споживання та заощадження (рис.).

Мультиплікатор доходу

Джерело: Побудовано автором на основі розрахунків.

За мультиплікатором доходу можна розрахувати, яким має бути приріст національного доходу України за формулою:

$$\Delta HD = M \cdot \Delta I \quad (\text{табл. 3}).$$

3. Зміна валового національного продукту

Рік	Δ ВНД розрахована, млрд грн	Δ ВНД фактична, млрд грн	Відхилення (позитив/негатив)
2009	135842	-34711	-
2010	-9688	169224	+
2011	-302868	219510	+
2012	-134502	106810	+
2013	126038	46042	-

Джерело: Дані Державної служби статистики України та розрахунки автора [4].

Визначений приріст валового національного доходу у 2010-2012 роках був нижчий (у кілька разів) за фактичний, а в 2013-му вже вищий. Тобто, через дисбаланс у структурі споживання й заощадження населенням, зокрема при від'ємній граничній схильності до заощадження, відбувається недоодержання державою валового національного доходу. Мультиплікатор доходу враховує лише вилучення з приросту поточних надходжень коштів, які переходять у заощадження. На практиці потужність мультиплікатора доходу часто послаблюється вилученням через додаткові податки, додаткову закупівлю товарів за кордоном («відплив» попиту за кордон) [12].

Грошовий ринок ефективно пов'язує рішення про заощадження та інвестиції. Якщо структура виробництва міститиме більше інвестиційних товарів і менше – споживчих, то результатом цього буде прискорений темп економічного розвитку в майбутньому.

Для домогосподарств України суттєвішою статтею сукупних витрат продовжують залишатися витрати на продовольство – 60%, протягом останніх 5 років їхня частка незмінна. Слід зазначити, що сільські домогосподарства спрямовували на харчування більшу частину сукупних витрат, ніж міські. Причинами цього є як наявність особистих домогосподарств, так і менший розмір сукупних витрат сільського населення. А витрати на харчування є одними з першочергових та необхідними незалежно від типу місцевості.

Різняться розмір витрат і залежно від регіону України. Найбільші вони в Харківській, Одеській, Дніпропетровській, Запорізькій та Одеській, а найнижчі – в Закарпатській, Тернопільській і Чернівецькій областях, де частка сільського населення найвища [9].

Важливою відмінністю в сільській місцевості, що прямо впливає на обсяг споживання в грошовому виразі, є цінова політика закладів торгівлі. Ціни в сільській місцевості вищі, ніж у магазинах міста. Це пояснюється складністю доставки, відсутністю конкурентів та регулювання з боку держави.

Набагато меншими є витрати сільських домогосподарств на послуги. Один із важливих їх видів – житлово-комунальні послуги. У сільській місцевості «левова» частку займають витрати в опалювальний сезон на купівлю газу й твердого палива для обігріву будинків, однак економити на цих статтях – означає не підтримувати комфортну температуру в помешканні [12].

Серед сільського населення на передній план виходить задоволення фізіологічних потреб: обмеженість у транспортному сполученні не основна перешкода на шляху проведення культурного дозвілля. До чинників можна віднести також обмаль вільного часу для сільських жителів, які займаються веденням господарства. Отже, можна говорити про те, що в українському селі основним і чи не єдиним джерелом «культури» є телевізор, а значна частина сільського населення, особливо діти та молодь, «втрачені» як безпосередні споживачі товарів і послуг культурної сфери.

Соціальна сфера – одна із найважливіших сфер суспільного життя, тому держава має забезпечувати населення хоча б мінімумом безоплатних соціальних послуг, фінансуючи їх із бюджету. Результати вибіркового опитування домогосподарств стосовно рівня доступності окремих видів медичної допомоги показують, що протягом 2011 року майже в усіх домогосподарствах хто-небудь із членів потребував медичної допомоги (97,5% домо-

господарств), однак одержати її не зміг майже кожен п'ятий (22,6 % випадків) [12].

Порівняно з містами ситуація в сільській місцевості значно гірша. Так, частка сільських домогосподарств, в яких хто-небудь з їхніх членів не зміг за потреби у відвіданні лікаря через відсутність потрібного спеціаліста, у 2011 році становила 18,3% й перевищувала відповідний показник на 12,4% по міських. Серед сільських родин 7,8% не змогли з цієї причини пройти медичні обстеження; 1,9% – одержати лікування в стаціонарі, по містах – відповідно 2 та 0,4% [9].

Отже, частина населення, навіть незалежно від рівня поточних доходів, особливо в сільській місцевості, позбавлена можливості вчасно одержати необхідну медичну допомогу чи консультацію, пройти обстеження. Для сільських жителів обмеження у доступі до медичних послуг виникають не тільки через рівень доходів, а й незабезпеченість українських сіл медичними закладами, неуплектованість персоналом, погане сполучення із населеним пунктом, в якому можна було б одержати кваліфіковану допомогу.

Окремою проблемою для України є доступність освітніх послуг. Тим більше вона актуальна, чим менший розмір населеного пункту, в якому проживає сім'я. Якщо у великому місті лише 4,3% усіх дошкільнят не відвідують дитячі садки через зазначені причини, у малому місті – 7,9%, то у сільській місцевості понад третина таких дітей – переважно через відсутність закладів у самому населеному пункті, або ж транспортного сполучення із населеним пунктом із розвиненішою інфраструктурою. Отже, проблема недоступності дитячих дошкільних закладів характерна, в основному, для сільських сімей, оскільки 78,3% таких випадків припадає саме на села.

Стосовно заощаджень, то загалом в Україні порівняно з багатьма країнами, що розвиваються, надзвичайно велика частка неофіційних заощаджень. За твердженням фахівців, щорічно в українських громадян осідає від 2 до 5 млрд дол. США [11]. Вони не працюють у фінансовій системі, не приносять доходів, але є високоліквідними. Щодо офіційних заощаджень, то основним видом їх в Україні залишаються депозити в банках.

Обсяги заощаджень домогосподарств у вигляді депозитів у комерційних банках у 2013 році становили 377,8 млрд грн. За роки незалежності України обсяг депозитів населення постійно зростав, а їхня динаміка залежала від макроекономічної ситуації в країні, змін валютного курсу гривні та ступеня довіри господарюючих суб'єктів і населення до банківської системи. Обсяг депозитів домогосподарств у номінальному обчисленні зріс за 2000–2013 роки у 55,7 раза [4]. Така динаміка характеризує орієнтири домогосподарств на формування заощаджень передусім у національній та іноземній валюті, що пов'язано з фінансовою нестабільністю, очікуваннями нових хвиль кризових явищ в економіці країни.

Істотна частка коштів у готівковій формі працює на потреби «тіньового» капіталу. Значними є заощадження населення, які функціонують поза межами банківської системи. Банківські відділення у сільській місцевості України представлені в основному відділеннями Ощадного банку. [4]. На фондовому ринку переважна більшість операцій з купівлі й продажу цінних паперів (здебільшого державних) здійснюється поза межами бірж [7]. За таких умов досить складно забезпечити стабільне формування потужних легальних інвестиційних потоків як в економіку країни, так і на розвиток вітчизняних домогосподарств.

Висновки. Домогосподарства є важливим суб'єктом економіки України, оскільки виробляють та споживають суспільні блага. У структурі сукупних витрат населення протягом останніх років переважає споживання. Причиною цього передусім є недостатній рівень доходів, а також відсутність достатньої мотивації для заощадження. Саме тому останніми роками гранична схильність до заощадження є від'ємною й не відповідає економічній теорії Кейнса. Ряд відмінностей існує в сукупних витратах міських і сільських домогосподарств, адже вони різняться соціальною інфраструктурою, економічними умовами та культурними традиціями. Виявлено, що сільські домогосподарства більше орієнтовані на заощадження, тому в подальшому планується дослідити способи залучення заощаджень домогосподарств сільської місцевості в економіку країни.

Список використаних джерел:

1. *Bowles S.* The Determinants of Earnings: A Behavioral Approach / S. Bowles, H. Gintis, M. Osborne // *Journal of Economic Literature*. – 2001. – December. – P. 1021–1045.
2. Gerba, Eddie and Schelkle, Waltraud. Household finance and the welfare state: a case study of the United States, 1980-2010. The London School of Economics and Political Science, London, UK. (Unpublished) / *Journal of Economic Literature* classification. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.lse.ac.uk/56723/>
3. Household Accounting: Experience in Concepts and Compilation. – New York: United Nations, 2000. – Vol. 1: Household sector accounts.– 327 p.; Vol. 2: Household satellite extensions. – 448 p.
4. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. *Lunt P.* Saving and Borrowing / P. Lunt, S. Livingstone // *Lunt P. Mass Consumption and Personal Identity / P. Lunt, S. Livingstone*. – Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1992. – P. 26–58.
6. *Orazio P. Attanasio, Guglielmo Weber.* Consumption and saving: models of intertemporal allocation and their implications for public policy / The National Bureau of Economic Research. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w15756>.
7. Pattern of saving and investment of rural households: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/338/11/11_chapter5.pdf.
8. *Ватаманюк О.З.* Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз; моногр. / О.З. Ватаманюк. – Л.: Видавничий центр Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2007. – 536 с.
9. Витрати і ресурси домогосподарств 2012. Стат. зб. – Київ, 2013. – 378 с.
10. *Драган О.О.* Аналіз бюджету вітчизняних домогосподарств у посткризовий період / Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2302>.
11. *Кізіма Т.О.* Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кізіма; [вступне слово С.І. Юрія]. – К.: Знання, 2010. – 432 с.
12. *Талавиця М.П.* Формування макроекономічної рівноваги на ринку товарів та платних послуг / М.П. Талавиця, І.В. Дворник, Г.М. Македон. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 276 с.
13. *Юрій С.І.* Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // *Фінанси України*. 2008. – № 8 (153). – С. 3–10.
14. *Янель Ю.А.* Заощадження домогосподарств України та їх мотивація / Ю. А. Янель, К. О. Соломянова // *Економіка, фінанси, право*. – 2006. - № 6. – С. 9-13.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2014 р.

*

УДК 338.435:316.343.37(477)

*І.В. ДВОРНИК, аспірант**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Диференціація доходів сільського населення України

Постановка проблеми. Доходи населення – як їх загальний обсяг, так і рівень – вихідний пункт для оцінювання й прогнозування процесу відтворення національного продукту, доходу та багатства країни. Доходи окремих категорій сільського населення різні за структурою, що впливає як на їх рівень, так і стабільність одержання. Причинами цього є різниця у фізичних та розумових

здібностях людей, освіті й професійній підготовці, у складі сімей, місці розташування, наявності власності, роботі за наймом чи у власному бізнесі, схильність до ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми процесу формування доходів сільського населення знайшли своє відображення в наукових працях багатьох учених економістів, а саме: А.П. Гайдуцького [7], О.М. Могильного [12], П.М. Макаренка [10], О.В. Мороза [13], І.В. Прокопи [14], П.Т. Саблука [15], В.М. Трегобчука [8], Henry J.

* Науковий керівник – М.П. Талавиця, доктор економічних наук, професор.
© І.В. Дворник, 2014